

LA «DANSA TRADICIONAL» EN LA SOCIETAT D'AVUI*

Jaume Ayats

Abans d'explorar alguns dels camins que pot emprendre la «dansa tradicional catalana» en l'entorn social contemporani, cal posar-nos una mica d'acord sobre què imaginem darrere de la noció «dansa tradicional». I convé fer-ho perquè els estudiosos ens mostren cada vegada amb més detall el procés que amb els anys va dur els balls de les classes populars d'una societat antiga (que podem, a grans trets, fer equivaler als que es ballaven al final de l'Antic Règim, i que eren uns balls on s'hi sospesava sobretot el present i el futur de la comunitat) a ser revestits amb uns valors de passat i d'antic per part de sectors actius del romanticisme. Aquesta imatge ha tingut continuïtat en amplis sectors de la societat contemporània. Per això em sembla molt necessari fer un cert camí invers, o sigui, fer un esforç per deslliurar-nos d'algunes de les concepcions del discurs idealista que encara actuen massa sovint com a argumentacions hegemòniques.

Primerament cal establir una qüestió decisiva: hem de passar de considerar els balls com un producte a considerar-los una activitat. El pensament erudit, molt fonamentat en el ser i en el document, encara ens frena a l'hora de veure allò obvi: que el ball és una activitat relacional, que només té existència i sentit en el fer –evanescent i contínuament refet– d'unes persones en un lloc-temps molt concret. És, doncs, oral i actiu, i no es pot pas tractar o imaginar amb una existència pròpia que tindria el ball fora del quefer humà. Això ens obliga a ser molt estrictes quan parlem de conservació o de preservació, per exemple, donant a entendre que treballem amb un «objecte». No: aquest «objecte» no existeix. I ens convé no imaginar-lo amb la figura d'objecte. Això, d'alguna manera, ja ho sabien els primers esbarts, quan proposaven substituir amb la seva activitat de ball allò que als museus eren els veritables objectes, «les obres d'art antigues».

D'altra banda, cal recordar que el concepte de tradició té molt més a veure amb una voluntat de continuïtat i de sentiment etnicitari (amb una «il·lusió» de continuïtat, com fa dir Woody Allen a un seu personatge) que no pas amb res de fixat o estable. Precisament, perquè la continuïtat de la tradició tingui efectes en una comunitat cal que es transformi, que s'adeqüi a les circumstàncies socials canviants. Desmentir l'existència dels objectes de la tradició (fossilitzats) i desmentir les «essències» que els farien perdurar, és del tot imprescindible per començar d'entendre el perquè social i el perquè vivencial del fet de ballar. I la comprensió social ens permet arribar al detall dels individus, els veritables actors, amb llurs motivacions i contradiccions. Hem de relativitzar «pureses» i «patrimonis propis imaginats» si volem ser

més lliures en el fer, en la voluntat de fer junts (que, en darrer terme, és l'única cosa que ens permet ser). L'exercici de prendre distància i de saber situar en el seu lloc corresponent les «ideologies dures» ens permet recuperar la plasticitat d'adequació, ens permet un grau més alt de llibertat a l'hora d'emprendre les decisions de futur.

Un cop situats aquí, no és cap secret que des d'aquesta posició la «dansa tradicional» no és mai un objectiu o una finalitat en si, sinó que forçosament és un medi. Un medi, per a què? Doncs pot ser un medi per a moltes coses, i la feina de cadascú a l'hora de participar-hi també és respondre (ni que sigui de manera pràctica) a aquest per a què. No us penseu pas que això de ser medi sigui exclusiu del ball, sinó que, com a mínim, abasta a totes les activitats expressives i orals, des del parlar fins al fer música, per dir les dues que són el meu centre d'interès. I ser un medi no li treu pas valor en si. Al meu entendre és a l'inrevés: ser un medi i no un objectiu li fa prendre un lloc en el joc social, un lloc que d'altra manera difícilment tindria.

No tractarem aquí les implicacions que històricament –i en l'imaginari de nivells socials que ens arriba fins ara– ha tingut la denominació de l'activitat com a «dansa» i no pas com a «ball», denominació que caldria entendre dins del teixit de llengües que ens envolta, amb la referència francesa d'una banda i la castellana de l'altra. Però cal fer esment que aquesta denominació també ha contribuït a solidificar algunes de les concepcions que hem comentat més amunt.

Per tant, la meua proposta és que cal «servir-nos» de les possibilitats de l'etiqueta «dansa tradicional», i de l'imaginari i de la memòria d'emocions que desperta, i no pas haver de repetir les paraules d'un ballador que anualment un dia d'hivern anava al seu poble d'origen, a muntanya, a ballar «la dansa tradicional»: «que n'és de dur, aguantar la tradició!». Deixo també per a una altra ocasió el segon adjectiu que afegim a l'etiqueta –*catalana*–, de vocació molt més etnicitària que no pas descriptiva de qualsevol forma o contingut singular, com molt bé sabeu els que remeneu des de fa anys amb els balls, amb les cançons o amb altres expressions.

La qüestió primordial del ball tradicional, doncs, és el valor que té de relació entre persones. I en aquesta relació el ball tradicional té un element decisiu enfront el ball com a espectacle: obre una porta a l'expressió compartida de manera «directa», en un cara a cara individual i sense gaires intermediaris. Fins i tot enfront del ball d'oci basat en el consum, des del model tradicional es pot demostrar la força especial i el poder comunicatiu d'aquesta relació directa.

Perquè quan ballem, posem en joc algunes de les grans transformacions que s'estan produint en els nostres entorn social des de mitjan segle XX: el cos i les relacions de gènere són dos temes candents, importantíssims, que ens afecten profundament. Però alhora sabem que costa molt que siguin tractats. Molt sovint es deixen dins d'allò «evident» o «obvi», i queden en el paquet d'allò «no discutit». Fins i tot d'allò socialment invisible. I ballant els fem visibles i els dialoguem, amb tot allò d'opac i d'inexpressable que poden tenir.

Rarament a l'activitat de ballar, de cantar, de fer teatre o de fer esport se'ls admet aquesta gran força social. I, en canvi, la tenen.

Els codis del «tocar-se» s'han transformat visiblement en les darreres dècades, com ja no cal ni dir que ho ha fet la imatge femenina i masculina, les relacions de parella, les relacions intergeneracionals, l'emoció o l'erotisme. I en el ballar trobem tot això mesclat i viscut.

Qui balla? Què vol dir ballar? Quan ho fem, quines actituds i quins valors hi representem? Actualment ballar és considerat «poc masculí» (o sigui, poc coincident amb els valors de la imatge masculina hegemònica), mentre que els nostres avis eren grans balladors, i se'n mostraven orgullosament. Ballar feia part del ser i del viure dels homes de generacions enrere. Qui ha decidit, sense preguntar-nos-ho, que ja no fa part de la imatge dels homes d'ara? Ballar és també un marcadore d'edat, d'origen, de grup social o de grup d'adscripció.

Ja veieu que oriento l'argumentació cap a la recerca d'alternatives que s'adiguin a com volem imaginar i construir el nostre entorn social i individual. I això en una societat que ha de ser forçosament variada quant a models i possibilitats. Ara bé, he de dir que molta gent expressa que troba a faltar ballar (com troba a faltar cantar!), i troba a faltar fer-ho en grup, en colles o entorns de contacte directe que ens aportin una satisfacció compartida. Molta gent no s'atreveix, diu que «no en sap», i així, anant rossolant poc a poc, renunciem a l'expressió, renunciem a una corporalitat. Potser les imatges del cos masculí i femení que s'estan consolidant des dels grans mitjans d'oci i de comunicació no corresponen a allò que volem per al nostre entorn? Potser cal veure-ho com una imposició que serveix a alts interessos econòmics? Cal analitzar tota la xarxa de l'oci i de l'espectacle per situar què volem fer i què volem aconseguir amb el ball.

Algú dirà: però parles molt de ball i poc de «dansa tradicional»! I és que, desenganyem-nos, si no ballem —sigui el ball que sigui—, no cal ni preocupar-nos pels balls tradicionals. Perquè els balls que podem proposar formen part d'una xarxa de balls que agrupen actituds socials d'orientació diversa, disposicions que remarquen diferències, maneres de fer que ens distingeixen, fins i tot assenyalen rebel·lies diferents. Algunes que trobem prou compatibles, altres que ens semblen ben incompatibles. Les danses tradicionals s'han de moure en un món complex i han de dialogar i discutir espai

i valors amb etiquetes com la *capoeira*, el *country*, la salsa, els balls de saló, els balls balcànics, les sardanes, el *hip hop*, la màquina o el *breakdance*. Tot forma part d'una mateixa xarxa, d'un mateixa sistema de possibilitats que coexisteixen davant d'una mateixa realitat social i davant d'uns mateixos «candidats» a ballar. Actuar-hi vol dir actuar entenent el conjunt, no pas fent veure que els altres no existeixen, o que juguen en una altra lliga.

Quina imatge, o quines imatges, volem oferir sota l'etiqueta de «dansa tradicional»? Antiga o moderna? I aquí vull respondre com ho feia J.V. Foix: «M'exalta el nou, m'enamora el vell.» Perquè allò més antic, fora ja de l'època, pot ser també allò més nou. I quan jo imagino els valors de nou que tenen els balls etiquetats de «tradicionals», veig que pot servir per a molt. Com ja he descrit a altres bandes, diversos ambients tradicionals actuals de Catalunya mostren molta intenció de recercar allò «alternatiu», una determinada manera de relacionar-nos «fora del mercat». Si estem disposats a la transformació dels «objectes», o sigui, de les situacions, amb una decidida intenció de «fer social», podem recuperar una alta capacitat d'acció.

Ens fa falta —i no sóc pas, ni de bon tros, el primer a dir-ho— una nova etapa, altra vegada nova, de reformulació d'això que en diem la cultura popular (segurament les cultures populars), per teixir les noves sociabilitats del país. Per teixir l'entorn humà de relacions i de valors que ens semblen importants de tenir en compte per als propers anys. Per a la societat que ens agradaria forjar. I el ballar, el cos i la imatge de tradicional-nou són, diria jo, més importants de decidir que no pas molts dels encenalls festius espectaculars a què ens té massa avesats l'activitat pública. Perquè ballar (com cantar) deixa traces inesborrables en la memòria. I els espectacles, en canvi, s'esborren de la memòria cada dia més de pressa.

* Aquest article recull i desplega algunes de les idees que varen ser exposades el dia 1 de novembre de 2008 a Manresa a la 1a Jornada. *Com voldríem un Centre de la Dansa Tradicional Catalana?*, en una intervenció inicial encarregada pel Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana.